

Udviklingsopgaver og fejltilpasning

I løbet af deres liv bliver mennesker stillet over for nogle alderssvarende udviklingsopgaver, som det lykkes eller mislykkes for dem at løse. Disse udviklingsopgaver varierer lidt fra den ene kultur til den anden, så de er ikke helt universelle. I figur 12.1 er angivet de udviklingsopgaver, der gælder i den vestlige, industrialiserede verden (tilpasset og suppleret efter Masten & Coatsworth, 1998).

Figur 12.1 Udviklingsopgaver

0-6 år Tilknytning til omsorgspersoner Kommunikation, sprog Overvindelse af kognitiv egocentri Føjelighed, samhørighed Selv-regulering Undgå psykisk sygdom	6-12 år Det meste af det foregående fortsat samt: Tilpasning til skolens adfærdskrav Basale skolefærdigheder Initiativ, selv-motivering At komme godt ud af det med jævnaldrende Moralsk og prosocial adfærd
Ungdom Det meste af det foregående fortsat samt: Involvering i ungdomsaktiviteter uden for skole og familie Tætte og intime forbindelser til venner Identitet Undgå misbrugsproblemer Undgå kriminalitet	Voksenliv Det meste af det foregående fortsat samt: Involvering i arbejde og samfundsmæssigt liv Seksuelle relationer af intim karakter til én eller mange Forældreevne

Udtrykket fejltilpasning kan virke lidt stødende, fordi det antyder, at det er individet, der er noget galt med, når det ikke lever op til omverdenens krav. Det behøver jo ikke være et udtryk for en forfejlet psykisk udvikling, at man begår kriminalitet som 16-årig, eller at man aldrig får et arbejde som voksen. Ikke desto mindre har benævnelsen vundet hævd, så derfor må man gøre sig klart, at fejltilpasning i denne sammenhæng blot betyder, at der er et antal udviklingsopgaver, der mislykkes for personen. Hvilke udviklingsopgaver og hvor mange afhænger af den konkrete sammenhæng.

Risikofaktorer

I figur 12.2 opstilles de risikofaktorer, der har vist sig at forøge sandsynligheden for fejltilpasning. Listen er opstillet på grundlag af Rutter & Rutter (1997), DeHart, Sroufe & Cooper (2000), Egelund (1997), Masten & Coatsworth (1995), Dencik & Lauterbach (2002) og Wenar & Kerig (2000).

Figur 12.2 Risikofaktorer

Helbredshistorie Født for tidligt Fødselskomplikationer Sygdomme Invaliderende ulykker	Demografiske faktorer Indvandrere eller etnisk urbefolkning eller flygtninge eller befolkningsgruppe der har mistet deres udkomme Fattigdom
Egenskaber hos barnet selv Lav intelligens Usikker tilknytning Vanskeligt temperament Enuresis (ufrivillig vandladning) efter 5-års-alder	Barnets køn Frem til 10 år er drenge mest sårbare Efter 12 år er piger mest sårbare
Mangler i det nære sociale netværk Forældres og bedsteforældres arbejdsløshed Forældres manglende uddannelse Ustabil familiestruktur, herunder skilsmissе og sammenbragt familie, specielt hvis barnets mor flytter sammen med en ny mand i barnets første leveår Omsorgssvigt, dårlig forældreevne Forældres psykiske sygdom Forældres kriminelle adfærd Mishandling (incest eller vold) Alkoholmisbrug eller stofmisbrug hos forældre Forældres konflikt Social isolation Født af teenage mor Anti-social jævnalder-gruppe	Belastende hændelsesforløb Familiemedlemmers død, alvorlige sygdom eller ulykke Forældres uvenskab der fører til skilsmissе

Modstandsdygtighed (resiliens)

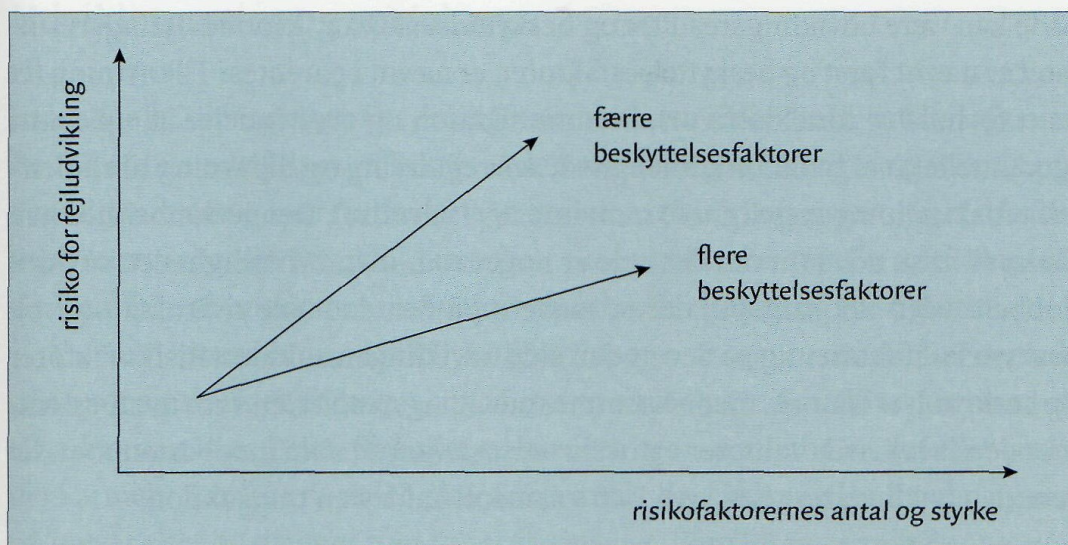
Al den snak om risiko kan godt gøre én lidt pessimistisk, men det fremgår af hovedreglerne, at de fleste børn faktisk er ret robuste over for tilværelsens trakasserier. De tåler meget, men kun op til en vis grænse. Denne robusthed hos børn kaldes "resiliens", der på dansk bedst oversættes til "modstandsdygtighed". Der eksisterer en udbredt romantisk holdning til denne modstandsdygtighed hos børn. Mange tror, at modstandsdygtigheden er en særlig indre kraft, som kun er få beskåret. Disse få børn kaldes mønsterbrydere eller "mælkebøttebørn", fordi de opfattes som mælkebøtter, der har kraft til at bryde op gennem stenbroen. Men det viser sig faktisk, at de fleste børn og unge er modstandsdygtige over for risikofaktorer, dog kun op til en vis grænse (Masten, 2001). Hvor denne grænse ligger, er ikke bestemt af en mystisk indre kraft hos barnet eller den unge, men af antallet af beskyttelsesfaktorer.

Beskyttelsesfaktorer

Individuelle beskyttelsesfaktorer

- God intellektuel funktion
- Omgængelighed
- "Self-efficacy", selvtillid, selvværd, oplevelse af kontrol
- Særlige talenter
- Tro på fremtiden eller på en religion

Figur 12.3

Beskyttelsesfaktorer i familien

- Et nært forhold til en omsorgsfuld forælder (eller stedfortræder for forældre)
- Autoritativt forældreskab (varme, konsistens, høje forventninger)
- Socioøkonomiske ressourcer
- Familien har forbindelse til uformelle understøttende netværker

Beskyttelsesfaktorer uden for familien

- Bånd til hjælpsomme voksne
- Gode forbindelser til private eller offentlige hjælpeorganisationer
- God skole og daginstitution

(Mastens & Coatsworth, 1998; Mastens, 2001; Kokko & Pulkkinen, 2000).

Forholdet mellem risikofaktorerne og beskyttelsesfaktorerne kan anskueliggøres i **sårbarhedsmodellen**, figur 12.3.

Figur 12.3 viser, at børn og unge kan "tåle" flere risikofaktorer, jo flere beskyttelsesfaktorer der er til stede. Det lyder ret banalt, men det ligger langt fra den romantiske forestilling om modstandsdygtighed som en indre magisk kraft, som er forbeholdt de få.

Det gælder for flere af beskyttelsesfaktorerne, at det kan diskuteres, om de er beskyttelsesfaktorer, der betinger det gode udviklingsresultat, eller om de i sig selv udgør det gode udviklingsresultat. Hvis vi ser tilbage på skemaet over

udviklingsopgaver, fremgår det, at der er et vist overlap, så følgende fænomener både kan være udviklingsresultat og beskyttelsesfaktor, hvor udviklingsresultatet er nævnt først og beskyttelsesfaktoren er nævnt i parentes: Tilknytning (et nært forhold til forældrefigur), kommunikation og overvindelse af egocentri (god intellektuel funktion), føjelighed, selvregulering og tilpasning til skolens adfærdskrav (omgængelighed) samt initiativ (selvtillid). Denne dobbelthed kan få det til at se ud, som om det hele er noget rod, men i virkeligheden skyldes dobbeltheden det samspil, der er mellem på den ene side risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer og på den anden side udviklingsresultater. **Risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer medbestemmer udviklingsresultatet, som medbestemmer de senere risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer, som medbestemmer det senere udviklingsresultat, osv.** Dette samspil kaldes en transaktion.

Kausale, probabilistiske og narrative forståelser af udviklingen

Fejltilpasningens psykologi er metodisk beslægtet med epidemiologi, dvs. læren om folkesundhed. I begge videnskaber er den grundlæggende indsigt ikke, at A forårsager B, men at A forøger sandsynligheden for B. Det ligger ret langt fra den klassiske udviklingspsykologi, hvor det som regel hedder: "Jonas er blevet omsorgssviget som barn. Derfor stjæler han biler som 15-årig. Og

Figur 12.5

Forældres alkoholisme. Fører til 4-dobling af sandsynligheden for alkoholisme i næste generation	- Direkte: Indlært handlemønster - Indirekte: Forældre har for lidt kontrol med teenagebørn og for lidt at tilbyde dem. De opsøger ungdomsgrupper med risiko for misbrug
Har udøvere af incest selv været udsat for incest som børn eller har de snarere lidt under generel omsorgssvigt?	- Hvis incest: Direkte udviklingssti - Hvis omsorgssvigt: Indirekte udviklingssti, der går via lavt selvværd og dårligt socialt netværk
Voldsramte børn	- Direkte: Kopiering og indlæring via forstærkning. - Indirekte: Dårlige sociale færdigheder blandt kammerater, aggression, lav stresstærskel, må opsøge gadebørn, dernæst kriminalitet og vold. I den indirekte model er den voldelige adfærd ikke lært fra forældrene, men fra gruppen som i figur 12.4
Omsorgssvigtet pige	- Direkte: Kopiering og/eller usikre arbejdsmodeller (se kapitel om tilknytning) og/eller manglende indlæring af omsorgsadfærd – fører til omsorgssvigt i næste generation - Indirekte: Er dårligt klædt, dårlige sociale færdigheder, derfor upopulær blandt jævnaldrende veninder som 14-årig, begynder at hænge ud med ældre drenge som kompensation, større risiko for teenagegraviditet eller parforhold med umoden ung mand, ingen støtte fra forældre i pasningen af det lille barn

derfor kommer han som 17-årig til at køre over for rødt og dræbe et menneske”, altså A (omsorgssvigt) forårsager B (biltyveri) forårsager C (trafikdrab). I den klassiske udviklingspsykologi, f.eks. psykoanalysen, bilder man sig ind, at man giver en kausal (årsags-) forklaring fra A til B til C, men det gør man ikke, for i de fleste tilfælde fører A ikke til B og B ikke til C. Det man i virkeligheden gør, er at levere en retrospektiv (tilbagegribende) narrativ forståelse (i en narrativ forståelse fremstiller man forløbet som en fortælling): “Når vi nu ved at C, så bliver C mere forståelig eller meningsfuld, når vi ved at B, og B bliver mere forståelig eller meningsfuld, når vi ved at A”. Forståelsen af det individuelle menneskes udviklingsforløb, dvs. udviklingsstien, (se side

183) er i virkeligheden retrospektiv og narrativ og ikke spor kausal. Når vi ser prospektivt (fremadgribende) på det, som i fejltilpasningspsykologien, kan vi kun se probabilistisk på forholdet mellem A og B og C, dvs. vi kan kun måle forholdet som ændrede sandsynligheder.

Lad os forestille os en udviklingssti: Jonas blev omsorgssvigtet, han var ikke overbegavet, hans far var urimeligt hård ved ham, han var ikke en ængstelig dreng, han overlevede ved at udvikle en konstant lurende aggressivitet og mistillid til voksne. Derfor blev det svært for ham at få venner i skolen, lærerne kunne ikke døje ham, han begyndte at pjække, og hjemme kunne han ikke holde ud at være. Hvad skulle han så lave? Jonas fik kammerater, der selv pjækkede og var sent ude om aftenen. Nogle af dem havde prøvet at stjæle biler. Jonas lærte selv at stjæle biler. En dag var politiet efter ham. Han kørte over for rødt og dræbte en cyklist.

Det er trafikdrabet, der har givet os kendskab til Jonas. Oplysningerne om det, der går forud, er retrospektive. De får det hele til at falde på plads i en narrativ forståelse, en forståelse af netop Jonas' liv. Men den klassiske udviklingspsykologi med den narrative forståelse snyder lidt på vægten: Den erfarer udviklingsforløbet retrospektivt, men den genfortæller det prospektivt, hvorved virkningen fra A til B kommer til at fremtræde mere entydig eller kausal, end den er.

Konklusionen er, at den klassiske narrative forståelse af Jonas giver et mere meningsfuldt billede af et udviklingsforløb end den probabilistiske på den måde, at billedet giver os flere associationer til mennesker og hændelsesforløb, som vi har kendskab til. Men den nye probabilistiske forståelse af sandsynligheder giver mere plads til livets mangfoldighed end den narrative, fordi den giver mere plads til Peter og Brian, der havde samme baggrund som Jonas, men som ikke begyndte at stjæle biler. Betyder det så, at vi skal droppe den narrative forståelse? Nej, bestemt ikke. Den probabilistiske forståelse er mere sand, men den narrative er mere meningsfuld. Og sandhed er ikke så meget værd uden mening.